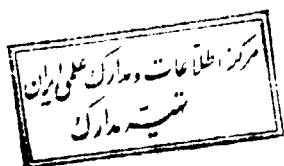

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی

۱۳۷۵ / ۹ / ۲۶

موضوع:

نظم نوین جهانی:

«تأملی نظری درباره»

پایداری یا تحول دولت ملی»

نگارش:

تاج محمد صفت گل

استاد راهنما:

دکتر سید حسین سیف زاده

استاد مشاور:

دکتر جلیل روشندل

۷۵۹۵۸۰

تابستان ۱۳۷۴

۱۰۹۱

تقدیر و تشکر :

به جاست در ابتدا از جناب آقای دکتر سیف زاده که به رغم گرفتاری های زیاد از سر بزرگواری لطف نمودند و راهنمایی این رساله را به عهده گرفتند، تشکر می کنم. و این را باید عنوان نمایم که بدون راهنمایی های ایشان، انجام این پژوهش برایم ممکن نمی شد. از جناب آقای دکتر روشندل به خاطر قبول مشاوره این پژوهش و کمک هایشان طی مراحل مختلف آن سپاسگزارم. از جناب آقای دکتر محمود رضا قدس که از ابتدا تا انتهای این رساله یار و یاورم بودند تشکر می کنم.

از گروه علوم سیاسی دانشگاه تربیت مدرس به خصوص از اساتید بزرگواری: جناب آقای دکتر منوچهری مدیر گروه و زحمات بیدریغ ایشان، از آقای دکتر حاتم قادری و زحمات ایشان از آقای دکتر همایون الهی که در ابتدا از راهنمایی های ایشان برخوردار بودم. از بزرگواران دیگر جناب آقای دکتر نقیب زاده، دکتر شاهنده، دکتر اخوان، دکتر علوی سرکار خانم دکتر لطفیان و سرکار خانم خیاط زاده که هر کدام به سهم خویش یاری رسان اینجانب در انجام رساله حاضر بوده اند نهایت سپاسگزاری را دارم.

از مسئولین و کارکنان کتابخانه وزارت امور خارجه، مسئولین و کارکنان کتابخانه مرکزی، مسئولین و کارکنان مرکز کامپیوتر، معاونت پژوهشی و معاونت آموزشی دانشگاه تربیت مدرس، مسئولین و کارکنان کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، مسئولین و کارکنان انتشارات کمسیون ملی یونسکو در ایران، مدیریت مؤسسه نشر علوم نوین جناب آقای میرزایی به خاطر زحمات بیدریغ ایشان در مراحل حروفچینی و تدوین رساله حاضر، از حروف چینی حرف اول جناب آقای صدیقی و تمامی بزرگواران و سازمانهایی که نام شان به یاد نمی باشد تشکر و قدردانی می کنم.

تقدیم به :

اسراء، آزادگان، جانبازان و شهدای جنگ تحمیلی

شادروان پدر- و مادر مهربان و فداکارم

دخترانم سحر و سپیده

و تمامی انسانهایی که جهت اعتلای بشریت تلاش می کنند

چکیده:

پایان نامه حاضر، پایداری یا تحول دولت ملی در نظم نوین جهانی را مطمح نظر خود قرار می دهد به همین خاطر این پرسش اصلی ذهن نظریه پردازان را به خود مشغول کرده است که آیا در نظم نوین جهانی، دولت ملی به عنوان بازیگر اصلی نظام بین المللی باقی خواهد ماند؟ یا همانطوریکه قبیله و امپراطوری در برهه ای از زمان به دولت ملی تحول یافتند، زمینه برای تحول دولت ملی به بازیگر جدید جهانی فراهم آمد، است.

فرضیه اصلی این پایان نامه با توجه به سنوالم مطرح شده این است که: دولت ملی علیرغم تعدیل نقش، به عنوان اصلی ترین بازیگر نظام بین المللی باقی خواهد ماند. جهت آزمون فرضیه فوق، سه رهیافت واقع گرایان (معتقدین به بقای دولت ملی)، تکثرگرایان (معتقدین به پیدایش رقیب برتر، یعنی شرکتهای چند ملیتی برای دولت ملی) و جهانگرایان (طرفداران اضمحلال دولت ملی، مارکسیستها، غیرمارکسیستها و طرفداران نظام جهانی)، مورد بررسی قرار گرفته است.

واقع گرایان با تأکید بر استقلال و حاکمیت بازیگر ملی، بازی بین دولتهای ملی را حاصل جمع جبری صفر فرض می کنند و مرزی بین دولت ملی و بین المللی، قابل هستند. در رهیافت واقعگرایی، دولت ملی، واحد اصلی تحلیل می باشد. واقعگرایان معتقدند نه تنها همناوبی اساسی میان منافع ملی کشورها وجود ندارد بلکه دولت های ملی غالباً اهداف ملی متعارضی را تعقیب می کنند.

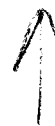
تکثرگرایان، اعتقاد دارند که قدرت دولت ملی در داخل یک جامعه باید میان گروههای مختلف عملکردی، تقسیم شده و نباید انحصاری باشد. نظریه پردازان این طرز تفکر معتقدند که دولت ملی از بین نرفته است ولی دندان تیز حاکمیت ملی کنده شده است بنابراین بازیگران جهانی دیگری چون شرکتهای چند ملیتی و سازمانهای بین المللی نیز در کنار دولتهای ملی

مطرح هستند بدین ترتیب بازی را حاصل جمع جبری مضاعف فرض می کنند.

برخلاف دو دیدگاه واقع گرایی و تکثرگرایی که دولت ملی را در درجات مختلفی از قدرت، پایدار می بیند، جهانگرایان معتقد به جذب این واحد سیاسی در نظام جهانی هستند. نظریه پردازان این طرز تفکر، اعتقاد دارند که عمر دولت های ملی بسر آمده است و این واحد سیاسی از دو سوی فراملی و فروملی تحت فشار قرار گرفته است و در نهایت چاره ای جز آن نمی بیند که در نظام جهانی مستحیل گردد. جهانگرایان توجه ویژه خود را بر روی مکانیزم سلطه گرایی قرار می دهند و بازی را حاصل جمع جبری مثبت فرض می کنند.

اگر چه واقعیت این است که تحولات جدیدی در جهان رخ داده است، لکن بررسی فرضیه این پایان نامه نشان می دهد که صحنه روابط بین الملل همانند صحنه داخلی، یکپارچه و یکدست نیست و مکانیزم لازم الاجرای دولت ملی را ندارد. ضمناً میان منافع ملی دولت ها همسوئی و همخوانی اساسی وجود نداشته و بلکه دولت ها، منافع ملی متضادی را دنبال می کنند. با وجود رقبای سترگ در مقابل دولت ملی، این واحد سیاسی هنوز هم از امتیازات بسیاری در برابر دیگر بازیگران بین المللی بهره مند است.

افزون بر بهره مندی از پایگاه قانونی حاکمیت رسمی، دولت های ملی عموماً دارای امکانات انسانی، اقتصادی، نظامی و جغرافیائی هستند که رقابت سایر بازیگران را با آنها دشوار و یا ناممکن می سازد، به این ترتیب که ملت و آرمانهایش از طریق ملی گرایی در دولت تجسم می یابد. در واقع حکومت هر کشور توسط مردم آن به عنوان نماینده و محافظی برای ارزشهای فرهنگی، تاریخ و سنن آن تلقی می گردد. این رابطه در ترکیب با تفکر حاکمیت، نیروی قدرتمندی را پدید می آورد. نیرویی که بازیگران غیردولتی و یا غیرکشوری بندرت می توانند با آن به رقابت برخیزند.

فهرست مطالب

صفحه عنوان

مقدمه

طرح تحقیق

- ۱..... بیان مسئله :
- ۲..... اهمیت تحقیق
- ۳..... فرضیات
- ۴..... روش تحقیق
- ۴..... گردآوری اطلاعات
- ۴..... سازماندهی تحقیق
- ۶..... سابقه تحقیق

فصل اول

جایگاه دولت ملی در عرصه بین المللی

- ۸..... جایگاه دولت ملی در عرصه بین المللی
- ۹..... ویژگیهای دولت ملی
- ۹..... سرزمین

۱۰ جمعیت
۱۰ حکومت
۱۰ اقتصاد سازمان یافته
۱۱ شبکه منظم ارتباطی
۱۱ حاکمیت
۱۵ جهان بینی دولت - محوری
۲۲ نتیجه گیری بیش جهانی دولت محوری
۲۳ اصول دولت ملی
۲۳ اصل عدم مداخله در امور داخلی دیگران
۲۵ اصل حاکمیت ملی
۲۹ اصل استقلال
۳۰ منافع ملی
۳۴ جدائی حوزه های مذهبی از دولت ملی

فصل دوم

واقع گراها (معتقدین به بقاء دولت ملی)

۳۹ بازیگران اصلی و فرضیه ها
۴۷ واقع گرایان اولیه
۴۷ توسیدید
۴۹ ماکیاولی
۵۱ توماس هابز

۵۳ کلاوزویتس
۵۳ هگل
۵۶ دولت ملی از دیدگاه واقعگرایان قرن بیستم
۵۸ جورج شوآرزنبرگر
۵۹ راینهولد نیبور
۶۱ نیکولاس اسپایکمن
۶۲ هانس جی . مورگنتا
۶۸ واقعگرایی جدید و دولت ملی
۷۵ ضعف دیدگاه واقع گرایی در توصیف تحول دولت ملی

فصل سوم

تکثرگراها (معتقدین به پیدایش رقیب برتر برای دولت ملی)

۸۶ بازیگران اصلی و فرضیه ها
۹۳ فرایند فکری و اثرات آن
۹۴ شخص و گروههای کوچک در برابر دولت ملی
۹۷ تصمیم گیری
۱۰۰ دیدگاه فراملیتی (تضعیف حاکمیت دولت ملی از بیرون)
۱۰۳ بازیگران غیردولتی
۱۰۴ جامعه اقتصادی اروپا (E.E.C) و دولت ملی
۱۰۶ سازمانهای بین المللی در مقابل دولت ملی
۱۰۹ شرکت های فراملیتی (M.N.C) و دولت ملی

۱۱۳.....	دولت ملی در نظریه همگرایی
۱۱۶.....	دیدگاه کارکردگرایی
۱۲۰.....	دیدگاه نوکارکردگرایی
۱۲۴.....	دولت های ملی و نقش آن در عصر وابستگی متقابل
۱۲۹.....	نقد دیدگاه تکثرگرایی

فصل چهارم

جهانگراها (معتقدین به نظام جهانی)

۱۳۵.....	بازیگران اصلی و فرضیه ها
۱۳۸.....	خلاصه فرضیات و نظریات جهانگراها
۱۴۰.....	فرآیندهای فکری و نفوذی جهانگراها (نظریه امپریالیسم روابط بین الملل)
۱۴۵.....	ننومارکسیستها
۱۵۳.....	نظریه وابستگی
۱۵۷.....	تغییر و تحول هرج و مرج آور
۱۶۴.....	نقد دیدگاه جهانگرایی
۱۶۶.....	نتیجه گیری

فهرست منابع

۱۷۱.....	فارسی
۱۷۳.....	انگلیسی

طرح تحقیق

بیان مسئله :

نسبت به سؤال مورد نظر در این رساله چه از لحاظ نظری و چه از بعد تجربی، پاسخهای متفاوتی وجود دارد. از بعد تئوریک نظریه های متعارضی نسبت به بقاء و پایداری یا برعکس انحلال و تغییر ماهیت دولت ملی به عنوان بازیگر اصلی نظام بین الملل وجود دارد. بطور کلی می توان به نظریات سه دسته واقع گراها (معتقدین به بقاء دولت ملی)، تکثرگراها (معتقدین به پیدایش رقیب برتر یعنی شرکتهای چند ملیتی برای دولت ملی) و جهانگراها (معتقدین به اضمحلال دولت ملی - مارکسیستها، غیر مارکسیستها و طرفداران نظام جهانی) اشاره کرد. از بعد تجربی طی پنج دهه گذشته تحولات تاریخی متفاوتی به وقوع پیوسته است که کمابیش اعتبار و پایایی دولت ملی را زیر سؤال برده است. بیش از هر چیز تشکیل سازمان ملل و تصویب مواردی چون حقوق بشر و مداخله شورای امنیت برای جلوگیری از تجاوز، دولت ملی را زیر سؤال

طرح تحقیق ۲

برد اما نتوانست آن را کاملاً بی اثر سازد. بعد از آن شرکتهای چندملیتی و تشکیل جامعه اروپا از لحاظ اقتصادی و ارضی، دولت ملی را تحت فشار قرار داد.

پس از فروریزی شوروی، فعالیت های چند جانبه سازمان ملل (دخالت در عراق، مسئله کره شمالی، پاکستان و هند) گسترش شبکه جهانی اقتصاد سرمایه داری، توسعه دامنه فعالیت ماهواره و مخابرات، جملگی حاکی از آن است که روند جدیدی در تحولات مربوط به تغییر یا بقای دولت ملی ایجاد شده است. به رغم این تحولات گهگاه شاهد تمایلات ملی گرایانه بارزی از سوی مقامات دولت ملی هستیم. مثلاً سخنان دهه شصت دو گل رئیس جمهور وقت فرانسه که بر ملی گرایی تاکید می گذاشت و سخنان اوایل دهه دوم خرداد هفتادوسه وزیر امور خارجه انگلیس که صریحاً اظهار داشت، اتحادیه اروپا باید برای نقش دولتهای ملی، آزادی عمل بیشتری منظور کند. (مسئله سلاح اتمی و استقلال از ناتو).

اهمیت تحقیق

نسبت به بقاء یا اضمحلال دولت ملی و شکل گیری بازیگران دیگر، معیارهای نظری و تجربی متفاوتی وجود دارد. انبوه این اطلاعات حاکی از وجود ابهامی نسبت به بقاء یا انحلال دولت ملی است که از لحاظ تحقیقی برای دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین الملل از اهمیت مطالعاتی بالائی برخوردار است. آزمایش فرضیات مختلف و رسیدن به یک نتیجه نسبتاً پایدار می تواند به اختلاف موجود در فرضیات سه راهبرد

طرح تحقیق ۳

مختلف واقع گرا، تکثرگرا و جهانگرا پایان داده و نوعی اجماع نظر مقبول ایجاد کند. از لحاظ نظری تایید و یا رد هر یک از این فرضیات تاثیر متدولوژیک عظیمی بر تفکر بین المللی خواهد گذاشت. در یک سوی پیوستار می توان واقع گراها را قرار داد که با تاکید بر استقلال و حاکمیت بازیگر ملی، بازی بین دولتهای ملی را حاصل جمع جبری صفر فرض می کنند و مرزی بین دولت ملی و بین المللی قائلند. از سوی دیگر جهانگرایی نوعی وفاداری جهانی و بشری را تبلیغ می کند که در آن صورت حاصل جمع جبری مثبت و یا حداقل مضاعف خواهد بود. همچنین یافته های این رساله می تواند راهنمای پژوهشهای نظری دانشگاهها و مؤسسات پژوهشی باشد. به لحاظ تجربی وزارت خارجه می تواند با بهره گیری از یافته های این تحقیق و تحقیقات مشابه، سیاست خارجی خود را با عنایت به واقعیات طرح و اتخاذ نماید.

فرضیات

نسبت به سئوال مطرح شده در رساله حاضر، فرضیه اصلی این است که: به رغم تعدیل نقش، دولت ملی به عنوان اصلی ترین بازیگر نظام بین المللی باقی می ماند. در تکمیل فرضیه اصلی فوق این فرضیه فرعی نیز مطرح است که بازیگران غیردولتی، شبکه های همبستگی جهانگرایی از جمله اقتصاد و اطلاعات و بازیگران فرو ملی قومی قادر نخواهد بود جایگزین دولت ملی شوند.

طرح تحقیق ۴

روش تحقیق

متدولوژی این پژوهش توصیفی - تحلیلی است. ابتدا سعی می شود متغیرهای مستقل تعدیل کننده و تقویت کننده دولت ملی از لحاظ نظری و تجربی شناسائی و به روشنی توصیف گردند و سپس تاثیر این متغیرها را در بقاء یا تغییر متغیر وابسته (دولت ملی) مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم. واقعیاتی که وصف آنها در این رساله مدنظر هستند به دو دسته تقسیم می شوند: تجربی و نظری، ابتدا توصیف واقعیات، واقعیات نظری، واقعیات تجربی و سپس تجزیه و تحلیل علّی عوامل موجود حال و آینده که موجب بقا و یا اضمحلال دولت ملی می شوند و اینکه در صورت انحلال چه بازیگری جایگزین آن خواهد شد.

گردآوری اطلاعات

گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه ای صورت گرفته است. و جامعه آماری این رساله شامل دولتهای ملی، بازیگران اصلی موجود و بازیگران سیاسی احتمالی (دولت امپراطوری، دولت پرولتاریا، دولت نژادی، دولت دینی و دولت جهانی) می باشد.

سازماندهی تحقیق

پاسخگویی به سئوال عنوان شده در این رساله، در گرو پرداختن به سه فصل

زیر است:

طرح تحقیق ۵

فصل اول اختصاص دارد به جایگاه دولت ملی در عرصه بین‌المللی و اینکه چه بازیگری نقش اول را در صحنه بین‌المللی ایفا می‌نماید؛ همچنین مفاهیم مربوط به مولفه‌های دولت ملی و اینکه به لحاظ تاریخ دولت ملی از چه هنگام در عرصه روابط بین‌الملل فعال شده و چه تحولاتی در مؤلفه‌ها و همچنین عملکرد این بازیگر پیدا شده است، مورد بررسی تاریخی قرار می‌گیرد. بررسی و فهرست نمودن این تحولات ما را در راستای آزمایش فرضیه از لحاظ تاریخی یاری خواهد داد.

علاوه بر مسایل تاریخی، مسایل نظری نیز برای آزمایش فرضیه مطرح نظر قرار گرفته‌اند. از آنجا که از دیدگاه فلسفه علم، نظریات کافه علمای هر رشته علمی به عنوان سندی در تایید واقعیات تاریخی، مورد شمول قرار می‌گیرد، بنابراین سعی می‌شود گرایشات فکری نحله‌های مختلف نظریه‌پردازی مورد مطالعه قرار گیرد.

در فصل دوم، مؤلفه‌ها، فرضیات و نظریات واقع‌گراها بحث و بررسی می‌شود. واقع‌گراها معتقدند که دولت‌های ملی واحد اصلی تحلیل می‌باشند. بنابراین، بازیگر اصلی دولت‌ها هستند و نقش‌چندانی برای سازمانهای غیردولتی و یا شرکتهای چندملیتی در مقابل دولت ملی قایل نیستند.

در فصل سوم نقطه نظرات عمده و مهم تکثرگراها مورد بررسی قرار خواهد گرفت. تکثرگراها به موازات قبول نمودن دولت ملی، نقش بازیگران غیردولتی نظیر شرکتهای چندملیتی و یا سازمانهای بین‌المللی را در این میان ندیده نمی‌گیرند و معتقد هستند که دولت ملی به عنوان تنها بازیگر یا بازیگر اساسی در مقابل کمپانیهای بزرگ و